

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента доктора педагогічних наук, професора, професора
кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
Галіва Миколи Дмитровича
на дисертаційне дослідження Дутка Любомира Степановича
«Рецепція історіографічної та науково-організаційної діяльності
М. Грушевського в сучасній українській історіографії», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за
спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Розвиток наукового знання тісно пов'язаний з «саморефлексією науки», здійснюваної вченими щодо інтелектуального продукту певної галузі знань. Вона постала майже одночасно із зародженням сцієнтистської думки й слугувала ефективним механізмом виявлення здобутків і недоліків процесу пізнавальної діяльності, накопичення наукового знання, удосконалення дослідницьких процедур та інтелектуальних практик. Дисертація Л. Дутка є першою комплексною спробою відрефлексувати розвиток українського материкового грушевськознавства у добу незалежності України, з огляду на масштабне розростання грушевськіани та появу сотень і сотень наукових студій, присвячених різним аспектам життя, діяльності, творчої спадщини Михайла Грушевського. Зважаючи на неможливість охопити в дисертаційній роботі увесь спектр сучасного грушевськознавства, Л. Дутко зосередився на аналізі рецепції сучасними істориками історіографічної та науково-організаційної діяльності Великого Українця, котрі, безумовно, поруч з його громадсько-політичним активністю, є ключовими при формуванні цілісного образу видатного історика. У цьому контексті дисертаційне дослідження Л. Дутка є, поза сумнівом, актуальним, своєчасним і перспективним, відзначається науковою новизною і практичним значенням.

Структура дисертаційної роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків, характеризується логічною когерентністю й науково-сисловою обґрунтованістю. Власне це дало змогу дисертантові системно розгорнути репрезентацію здобутків сучасних

грушевськознавців у річищі вивчення історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського. Об'єкт, предмет, мета, завдання і хронологічні рамки дослідження сформульовані назагал коректно.

Пізнавальна стратегія дослідника побудована на сциєнтистських, раціонально-аналітичних засадах, із принагідним залученням психологічно-інтуїтивних компонентів, що, безумовно, розширило і збагатило роботу новими техніками зображення складних процесів розбудови грушевськознавчого дискурсу в українській історіографії від 1991 року і до наших днів. Упадає в око переконлива аргументованість, послідовність, експланаційна зорієнтованість, логічне оцінювання, висока абстрагованість та термінологічна насиченість дисертаційної роботи.

У першому розділі з'ясовано ступінь опрацювання теми в науковій літературі, окреслено джерельну базу, визначено методологію дослідження. Автор переконливо показав, що історіографічна спадщина і науково-організаційна діяльність М. Грушевського викликала неабияке зацікавлення українських істориків протягом 1990-х – першої половини 2020-х рр. Завдяки ретельному аналізу історіографії, Л. Дутко констатував фрагментарність попередніх спроб осмислення творчої та науково-організаційної грушевськіани. Мабуть, з огляду на це, йому довелося залучити до аналізу наявної історіографії й ті студії, які стали ключовими джерелами для його дослідження, а саме праці Л. Зашкільняка, С. Плохія, Р. Пирога, В. Тельвака, О. Владиги, І. Савчук та інших учених, оскільки вони містили різного обсягу й глибини історіографічні підрозділи.

Згадану джерельну базу Л. Дутко згрупував відповідно до особливостей мети і завдань дослідження, використавши апробований Іриною Колесник підхід до поділу джерел в історіографічній студії на “конкретний текст”, “великий текст” та “історико-культурний контекст”. Водночас дисертант належним чином з'ясував інформативні можливості і пізнавальні обмеження кожної з груп джерел. Сфокусувавши увагу на працях сучасних учених-істориків, він лише зрідка уводив до джерельного поля свого дослідження

студії представників інших галузей наукового знання, передусім літературознавців та педагогів. Обравши за методологічний фундамент своєї праці епістемологічні ресурси культурно-інтелектуальної історії, Л. Дутко окреслив сконструйований ним відповідно до цілей дослідження арсенал наукових принципів, підходів та методів. Відзначу, що залучений масив джерел історіографічного характеру і продумано дібраний методологічний інструментарій дали змогу Автору реалізувати мету і завдання дисертаційного дослідження.

У другому розділі Л. Дутко простежив рецепцію сучасними українськими істориками науково-творчої спадщини М. Грушевського. Автор встановив, що найбільше студій українських дослідників було присвячено різним аспектам написання, видання і сприймання “Історії України-Руси”. Йому вдалося типологізувати напрацювання українських вчених за проблемно-тематичними принципом, вказавши на їхню увагу до історіософських, методологічних, дискурсивних, подієво-описових питань і сюжетів. Водночас дослідник довів, що метаранатив М. Грушевського “Історія української літератури” й досі не отримав належного і повноцінного історіографічного осмислення в сучасній українській науці. Достатньо повно Л. Дутко показав зростання уваги сучасних учених до історичних монографій М. Грушевського (“Нарис історії Київської землі...”, “Барське староство”, “Початки громадянства (Генетична соціологія)”) відзначив реконструкцію в історіографії доби незалежності передумов і мотивів створення зазначених праць, аналіз їх теоретико-методологічних засад, рецепцію у тогочасній соціогуманітаристиці. Дисертант встановив особливу увагу сучасних українських науковців до ключових наукових статей М. Грушевського (наприклад, “Звичайної схеми “руської” історії...”, відзначивши недостатню осмисленість інших, менш масштабних статейних публікацій видатного історика.

У рецензованій дисертації простежено рецепцію археографічних напрацювань Великого Українця в сучасній українській історіографії,

підкреслено значний поступ у розробці проблеми “Грушевський як археограф”, зроблений такими дослідниками як Г. Папакін та О. Владига. Разом з тим Л. Дутко констатував комплексність сучасного наукового осмислення рецензійних публікацій М. Грушевського, що позначився особливою актуалізацією методологічних засад наукової лабораторії видатного історика. На особливе схвалення заслуговує відтворення дисертантом вивчення сучасними дослідниками науково-популярних і дидактичних праць Великого Українця.

Третій розділ дисертації Л. Дутка націлений на представлення зацікавленості сучасних дослідників науково-організаційною діяльністю М. Грушевського. У цьому річизі дисертант переконливо показав успіхи й недоліки у висвітленні сучасною історіографією України ролі, здобутків і значення автора “Історії України-Руси” в діяльності Наукового товариства імени Шевченка (НТШ), Українського наукового товариства (УНТ), Українського соціологічного інституту (УСІ), структурних підрозділів Всеукраїнської академії наук (ВУАН). Дисертант відзначив, що сучасні історики, занурившись у нововідкриті архівні колекції, передусім інституційний документообіг, значно поглибили розуміння класичних сюжетів і актуалізували чимало нових дослідницьких проблем. Зокрема ґрунтовно опрацювали вивчення особливостей реалізації М. Грушевським його програми академізації НТШ, осмислення психологічного клімату в установі, з’ясування причин і наслідків конфліктів у Товаристві. На думку Л. Дутка, сучасними ученим вдалося показати заходи М. Грушевського щодо створення структури і налагодження видавничої діяльності УНТ, розгортання академічної та культурно-освітньої праці УСІ, розбудови науково-дослідних установ ВУАН.

На основі аналізу досягнень сучасної українського грушевськознавства і, ширше, грешевськіани, Л. Дутко окреслив дослідницькі перспективи джерелознавчого, проблемно-тематичного й концептуального плану. Передусім вказав на потребу систематичного дослідження архівних колекцій

країн Західної Європи та Північної Америки, необхідність вивчення широкого спектру сюжетів історіографічного характеру, позаяк чимало наукових статей і науково-популярних праць М. Грушевського ще чекають свого дослідника. На думку дисертанта, з якою не можливо не солідаризуватися, перед сучасними грушевськознавцями постають і виклики теоретико-методологічного плану, оскільки назріла потреба переосмислити накопичений емпіричний матеріал за допомогою новітнього інструментарію, що дасть змогу поглянути на усталені сюжети в новому інтерпретативному освітленні.

Загальні висновки дисертації Л. Дутка корелюють із задекларованою метою та завданнями роботи, й на належному рівні узагальнюють результати дослідження. Вважаємо, що наукові положення і висновки дисертації мають необхідний рівень достовірності, що забезпечується об'ємним використанням джерел, історіографічних напрацювань і відповідних підходів та методів історичного дослідження.

Результати наукового дослідження Л. Дутка та основні положення його дисертації достатньо повно викладені у 6 публікаціях, з яких 4 містяться у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 1 – у виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science; 1 – у збірці матеріалів наукової конференції.

Позитивно оцінюючи наукові здобутки дисертанта, вважаю за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У дисертації представлено доволі вдалі спроби автора типологізувати праці та окремі сюжети з грушевськознавчих досліджень сучасних українських науковців. Однак, бачимо непослідовність в обраній стратегії наративного представлення результатів дослідження. Так, виклад матеріалу певних параграфів (наприклад, 1.1) Автор починає з хронологічного підходу, характеризуючи перші праці грушевськознавчого спрямування українських науковців, які побачили світ на початку 1990-х рр., а згодом переходить до більш аналітичної, проблемно-тематичної та ідейно-змістової типологізації

студій сучасних дослідників історіографічної та науково-організаційної діяльності Великого Українця.

2. Дисертант у п. 1.1. здійснив ретельний аналіз історіографії проблеми, однак оминув увагою історіографічні огляди авторів передмов до 50-томника творів М. Грушевського. На с. 162–164 дисертації подано характеристику осмислення Інною Демуз і Наталею Романцовою історіографії діяльності М. Грушевського в НТШ. Вважаю, що ці рефлексії слід перенести до п. 1.1. Також не бачу потреби аналізувати працю В. Кубійовича (1900–1985) про історію НТШ (с. 143), оскільки вона не належить до сучасної української історіографії, хоч і була видана у 1991 р.

3. У п. 1.3 Л. Дутко задекларував вибір пізнавального інструментарію нової культурно-інтелектуальної історії, а відтак позиції методологічного плюралізму і міждисциплінарності (с. 48–50). Проте увиразнення зазначеної методологічної позиції автор розпочав з опису традиційних принципів історичного дослідження: науковості, історизму, об'єктивності. На мою думку, доцільно було окреслити загально- і конкретно-наукові підходи, використання яких помітно у дисертації (і які мають міждисциплінарний характер), наприклад, аксіологічного, синергетичного, наративного, соціокультурного. Оскільки Л. Дутко працював з особливим джерелом – історіографічним текстом, – то варто було б прописати використання й логіко-семантичного методу, котрий забезпечує реалізацію Автором герменевтичного підходу в своєму дослідженні. Доцільно було б згадати і про використання історико-генетичного методу, оскільки Автор ефективно простежує генезу історіографічних концепцій та гіпотез у працях низки сучасних дослідників. Крім того, окреслюючи термінологічний апарат, потрібно було б дати визначення поняттю “історіографічна діяльність” і показати його співвідношення з поняттями “творча діяльність” і “творча спадщина”, котрі неодноразово зустрічаються у тексті дисертації.

4. Підрозділ 2.6 варто було б назвати “Науково-популярні і дидактичні тексти”, оскільки згадані в ньому книги М. Грушевського “Історія України,

приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх” та “Всесвітня історія. Приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх” належать до категорії посібників/підручників, а останні, як відомо, є не науково-популярними, а навчальними виданнями. Додам, що у цьому підрозділі слід було згадати й дисертацію дрогобицької дослідниці Світлани Герасименко, в якій певна увага присвячувалася власне дидактичним виданням М. Грушевського.

5. Характеризуючи праці сучасних українських грушевськознавців, Л. Дутко подекуди вдається до скорочених узагальнень, котрі створюють враження незавершеності думки. Так, аналізуючи передмову Анатолія Трубайчука до перевидання посібника М. Грушевського “Історія України...”, дисертант вказав, що автор передмови відтворив особливості історіографічного дискурсу видатного вченого, навів низку концептуальних моментів, які надалі залишаються актуальними (с. 128). Проте Л. Дутко не навів зафіксовані ним “особливості” та “концептуальні моменти”.

Зауважу, що висловлені побажання і зауваження не впливають на позитивну оцінку кваліфікаційної праці Л. Дутка. Рецензована дисертація – це якісна, аналітична наукова студія, яка продукує найрізноманітніші асоціації, спостереження, коментарі, припущення, що незаперечно засвідчує злободенність порушеної проблеми, самотутність підходів та узагальнень, і готовність її Автора до розв’язання складних наукових проблем.

Отже, дисертаційна робота Л. Дутка на тему: “Рецепція історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського в сучасній українській історіографії” є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для історичної науки та історичної освіти. Вважаю, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Дутко Любомир Степанович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент:

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри історії України
та правознавства Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Микола ГАЛІВ

